

RELACJA Z NKN FORUM W KATOWICACH (01.07.2019 r.)

Rafał Szubert

Komisja ds. Komunikacji i Rozwoju Związku KSN

Pierwszego lipca br. na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach odbyła się kolejna debata Narodowego Kongresu Nauki Forum (NKN FORUM), której wiodącym tematem były „Ścieżki kariery - rozwój kadr szkolnictwa wyższego i nauki”.

Wśród zebranych byli przedstawiciele Sejmu i Senatu RP, rektorzy, prorektorzy, dziekani, kanclerze polskich uczelni, pracownicy naukowcy i administracyjni oraz przedstawiciele związków zawodowych. Krajową Sekcję Nauki NSZZ „Solidarność” reprezentowali: kol. Dominik Szczukocki, Przewodniczący KSN oraz kol. Bogusław Dołęga i kol. Krzysztof Pszczółka - Zastępcy Przewodniczącego KSN. Dominik Szczukocki był jednym z panelistów w sesji pt. „Wpływ ustawy na zmiany w uczelniach - konkursy, awanse, oceny”, kol. Krzysztof Pszczółka, w seminarium „Ochrona pracowników w nowym otoczeniu instytucjonalnym”. Debatę rozpoczął i prowadził prof. dr hab. Ryszard Koziółek, Prorektor ds. Kształcenia i Studentów Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Wprowadzając zebranych w tematykę debaty, prof. R. Koziółek powiedział, że nauczyciel akademicki wykonuje zawód, który powinien przynosić korzyść nie tylko jemu samemu jako pracownikowi, ale również uczelni, rozumianej jako instytucja i wspólnota, oraz całemu społeczeństwu. Prof. R. Koziółek podkreślił, że kształcąc, a także stymulując do rozwoju zawodowego siebie, nasze koleżanki i naszych kolegów, wspieramy cnoty akademickie i musimy mieć poczucie, że mamy w tych działaniach zrozumienie i wsparcie ze strony polityków. Mówiąc o rozwoju kariery naukowej, prof. R. Koziółek określił politykę jako formę pedagogiki, w której projektując pewne działania kształtuje się również absolwenta uczelni wyższej i obywatela nauki - obywatela wiedzy, który powinien być pracowity, rzetelny, etyczny w zakresie kształcenia, znać języki, wykazywać szacunek dla faktów, być merytorycznym, doskonalić się i służyć prawdzie.

Następnie głos kolejno zabrali: prof. dr hab. Jarosław Górniak, Przewodniczący Rady Narodowego Kongresu Nauki (2016-2018), prof. dr hab. Andrzej Kowalczyk, Rektor Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach oraz dr Jarosław Gowin, Wiceprezes Rady Ministrów, Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Tematyka pierwszej Sesji dotyczyła polityki kadrowej polskich uczelni. Paneliści dyskutowali nad zagadnieniem: „Wpływ ustawy na zmiany w uczelniach - konkursy, awanse, oceny”. Wstęp do dyskusji wygłosił prof. dr hab. Maciej Żylicz, Prezes Zarządu Fundacji na

Rzecz Nauki Polskiej, który mówił o wyzwaniach, jakie stoją przed polskim szkolnictwem wyższym. Profesor M. Żylicz wymienił trzy podstawowe warunki konieczne dla zaistnienia uniwersytetu klasy światowej, tj.: koncentracja talentów, różnorodność finansowania oraz autonomia (akademicka, instytucjonalna, ekonomiczna). Prelegent argumentował, że poczucie wolności badań naukowych sprzyja rozwojowi pracownika nauki, dlatego też powinien on posiadać autonomię pracy naukowej. Mówiąc o ścieżce kariery naukowej, prof. Żylicz zwrócił uwagę na dane statystyczne, które wskazują na duże opóźnienie w osiągnięciu samodzielności naukowej w Polsce w stosunku do innych krajów europejskich i USA. Przyspieszenie tempa rozwoju kariery naukowej można osiągnąć poprzez aktywną politykę kadrową oraz ocenę okresową, która jednak w opinii prelegenta musi zostać zreformowana tak, aby sprzyjała wspieraniu dobrych pracowników naukowych, dając im możliwość szybszego awansu i dalszego rozwoju. Profesor Maciej Żylicz podsumował swoje wystąpienie hasłem, które jest mottem Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej: „Wspierać najlepszych, aby mogli się stać jeszcze lepsi”.

Pierwszej Sesji przewodniczył prof. dr hab. inż. Andrzej Jajszczyk, przedstawiciel Komitetu Polityki Naukowej, Członek Rady Naukowej Europejskiej Rady ds. Badań Naukowych, Prezes Oddziału PAN w Krakowie. W sesji tej wzięli udział: prof. dr hab. Błażej Skoczeń, Przewodniczący Komisji Ewaluacji Nauki, dr hab. Marcin Pałys, prof. UW, Rektor Uniwersytetu Warszawskiego, prof. dr hab. Agnieszka Dobrzyń, Dyrektor Instytutu Biologii Doświadczalnej im. Marcelego Nenckiego, dr Dominik Szczukocki, Przewodniczący Krajowej Sekcji Nauki NSZZ „Solidarność” oraz dr Piotr Wojtulek, Przewodniczący Rady Młodych Naukowców.

Panel dyskusyjny dotyczył zagadnień związanych z mobilnością oraz rozwojem kadry naukowej, również w odniesieniu do hierarchicznej struktury stopni i tytułów naukowych. Paneliści odpowiadali kolejno na pytania: „Czy nowa ustawa daje szanse na zwiększenie mobilności długookresowej pracowników naukowych wyższych uczelni i autentyczne konkursy na stanowiska?” oraz „Jak pogodzić hierarchiczną strukturę stopni i tytułów naukowych z potrzebą tworzenia zespołów badawczych przez młodych liderów naukowych?”. Uczestnicy panelu omawiali przyczyny problemu braku mobilności pracowników naukowych na polskich uczelniach oraz nieprawidłowości w prowadzeniu polityki kadrowej, która sprzyja występowaniu takich zjawisk jak tzw. „chów wsobny”, czy fikcyjne konkursy.

Paneliści zwracali uwagę na istotną rolę konkursów, decydujących o poziomie przyszłej kadry naukowej, oraz na ich wpływ na wysoki standard uczelni. Kryteria awansowe wewnątrz uczelni także powinny odpowiadać wysokim kryteriom konkursowym, a wszystkie procedury

związane z ich przeprowadzaniem powinny być przejrzyste. Podkreślano tu dużą rolę wewnętrznej polityki uczelni, która powinna dbać o otwartość, jakość i stosować wewnętrznie wysokie standardy w tym zakresie.

W kwestii mobilności podnoszono ważną rolę polityki kadrowej i finansowej poszczególnych uczelni, które powinny tak dostosowywać swoją infrastrukturę, aby stwarzać odpowiednie warunki pracy na nowych stanowiskach. Paneliści zwracali uwagę, że mobilność, dająca możliwość rozwoju uczelni, musi wiązać się z zapewnianiem pracownikom odpowiednich warunków finansowych, które pozwolą konkurować polskim uczelniom z korporacjami i uczelniami zagranicznymi na poziomie pozyskiwania kadry naukowej. Do problematyki mobilności w swoim wystąpieniu nawiązał również Przewodniczący KSN, według którego mobilność jest dla rozwoju nauki i naukowca ważna, ale nie najważniejsza. Przewodniczący KSN zaakcentował fakt, że w erze globalizacji są dziedziny nauki, które nie wymagają mobilności. Kol. Dominik Szczukocki podkreślił także, że ustawa 2.0 nie ogranicza mobilności, a konkursy i programy stypendialne dają duże możliwości rozwoju w tym kierunku. Przewodniczący KSN powiedział, że temat mobilności należy rozpatrywać w kontekście pokoleniowym i kulturowym. Odwołując się do teorii zarządzania zasobami ludzkimi, zwrócił uwagę na różnice w strukturze wiekowej pracowników - różnice między młodą kadrą należącą do pokolenia Y, a dojrzałymi pracownikami z pokolenia X. Dominik Szczukocki za szczególnie istotne uznał rozpatrywanie problemu w odniesieniu do pokolenia X - osób urodzonych w latach 1965-1980, które było wychowane w czasach kryzysu gospodarczego. Pokolenie to bezpieczeństwo widzi w stabilizacji, dlatego trudno jest mu się przekonać do idei długoterminowej mobilności. Następne pokolenia, wychowywane w erze globalizacji, inaczej postrzegają potrzebę mobilności i wchodząc na rynek pracy angażują się w nią coraz chętniej. Dominik Szczukocki stwierdził, że mobilność będzie mieć największe znaczenie dla osób urodzonych po 1995 roku, czyli tzw. pokolenia Z, dla którego bezpieczeństwo przez stabilizację straci na znaczeniu na rzecz tzw. flexicurity (bezpieczeństwa w elastyczności). Zdaniem D. Szczukockiego dopiero pokolenie Z będzie pokoleniem prawdziwie mobilnym. W tym miejscu Przewodniczący KSN zwrócił uwagę na kolejne wyzwanie, przed którym staje szkolnictwo wyższe i nauka - jak zatrzymać elitę naukową w kraju oraz czy będziemy w stanie stworzyć takie warunki finansowe i socjalne, żeby najlepsi pozostali w Polsce. Dominik Szczukocki odniósł się także do istotnych realiów społecznych i pracowniczych. W trakcie swojej wypowiedzi zaznaczył, że warunkiem koniecznym do rozwoju mobilności wśród środowiska akademickiego w Polsce jest tworzenie dobrych warunków pracy, w tym również odpowiednich zarobków. Przeniesienie się z mniejszego

ośrodka do większego przy wynagrodzeniach, które oferują dzisiaj nasze uczelnie, nie zyska w jego ocenie wielu entuzjastów, ponieważ w większym mieście koszty utrzymania są znacznie wyższe, a naukowiec często musi przeprowadzić się z całą rodziną.

Zdaniem Przewodniczącego KSN młodzi liderzy naukowcy są dużą szansą dla rozwoju nauki w Polsce, jednak aby ich zatrzymać na naszych uczelniach, konieczna jest przebudowa systemu zarządczego oraz zmiany w obowiązującej aktualnie hierarchicznej strukturze uczelni. Młodzi ludzie oczekują większej wolności i elastyczności i aby pozyskać nowych liderów uczelnie muszą stworzyć dla nich możliwość współuczestniczenia w podejmowaniu decyzji. Dominik Szczukocki zwrócił też uwagę na konieczność weryfikacji kompetencji do zarządzania zespołem i zdolności pozyskiwania funduszy na badania przez potencjalnych liderów zespołów, co w obecnym systemie jest zupełnie pomijane.

Przewodniczący KSN odniósł się również do kwestii oceny pracowników naukowych i praw pracowniczych oraz obowiązku pracodawcy wynikającego z Kodeksu Pracy do zapewnienia pracownikom odpowiednich warunków pracy. Dominik Szczukocki podkreślił, że rolą związków zawodowych jest stanie na straży praw pracowniczych. Zwrócił uwagę zebranych na fakt, że są uczelnie, gdzie pracownikom nie zapewnia się podstawowych narzędzi do wykonywania pracy. W ocenie Przewodniczącego KSN, bardzo ważna jest również komunikacja między pracodawcą a pracownikiem oraz motywacja do pracy i nagradzanie najlepszych. Ocena pracownika powinna przewidywać obok skutków negatywnych (tj. zwolnienie z pracy), również takie pozytywne następstwa.

Drugi panel dyskusyjny NKN FORUM dotyczył tematu: „Od asystenta do profesora - dydaktyczna ścieżka kariery”. Moderatorem dyskusji był prof. dr hab. Zbigniew Marciniak Przewodniczący Rady Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego. W panelu uczestniczyli: prof. dr hab. inż. Arkadiusz Mężyk, Rektor Politechniki Śląskiej, prof. dr hab. Ryszard Koziółek, Prorektor ds. Kształcenia i Studentów Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, dr Artur Obłuski p.o. Dyrektora Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej Uniwersytetu Warszawskiego i Dyrektor Stacji Badawczej CAŚ w Kairze oraz dr hab. Anna Ajduk, Przewodnicząca Akademii Młodych Uczonych PAN.

Wypowiedzi uczestników tego panelu cechowała duża rozbieżność zdań w ocenie tematu. Paneliści zwracali uwagę na dużą różnorodność uczelni, co utrudnia stworzenie jednego modelu rozwoju kariery pracownika akademickiego na ścieżce dydaktycznej. Zgodnie stwierdzono, że nie da się oderwać ścieżki kształcenia od struktury uczelni. Prof. A. Mężyk sugerował, że wysoką jakość kształcenia dydaktycznego powinno osiągać się w oparciu o ocenę

pracownika dydaktycznego wystawianą przez studentów, którzy sami powinni wybierać i wskazywać dobrego wykładowcę. Dr Artur Obluski był natomiast zdania, że skuteczniejszym narzędziem oceny ścieżki dydaktycznej uczelni jest weryfikacja jakości absolwentów tej uczelni. Prof. A. Mężyk wskazał zakres oceny pracownika dydaktycznego - powinny na nią składać się: wymierne dowody rozwoju naukowego pracownika, tj. publikacje, sukcesy w popularyzacji nauki, pozyskiwanie programów doskonalących działalność dydaktyczną uczelni, wdrażanie nowych form kształcenia i rozwijanie sposobu kształcenia w uczelni oraz odbyte staże zagraniczne. Prelegent za konieczne uznał wprowadzenie określenia „osiągnięcia dydaktycznego”, które mogłoby być równoważne z „osiągnięciem badawczym”. Z kolei dr hab. Anna Ajduk naświetliła temat kariery dydaktycznej z punktu widzenia szeregowego pracownika uczelni o ambicjach uczelni badawczej. Jako główny problem kariery dydaktycznej panelistka wymieniła jej bardzo niski prestiż. Podkreśliła generalnie dominujący pogląd, że pracownik, który wybiera ścieżkę dydaktyczną, został do niej zmuszony przez system w konsekwencji niepowodzenia w karierze naukowej. Tego rodzaju negatywna selekcja nie buduje prestiżu tej ścieżki zawodowej i kariery pracownika dydaktycznego. Według prelegentki innym problemem jest kontrowersyjne przekonanie, że jeśli ktoś nie jest wystarczająco dobry, aby prowadzić badania naukowe na odpowiednim poziomie, to będzie dobrym dydaktykiem. Taki automatyzm nie występuje, również dobry badacz nie musi być dobrym dydaktykiem - zauważyła Anna Ajduk. Zestaw cech charakteryzujący dobrego naukowca nie musi pokrywać się z zestawem cech charakteryzujących dobrego nauczyciela. Zdaniem Anny Ajduk pokonanie tego fałszywego przekonania wymaga określenia kryteriów wejścia na ścieżkę dydaktyczną. Te kryteria powinny pomóc w określeniu, czy kandydat ma szansę być dobrym nauczycielem, czy też dobrym naukowcem. Takim kryterium - podkreśliła pani dr hab. Anna Ajduk - nie może być tylko i wyłącznie staż pracy dydaktycznej, ponieważ można mieć wieloletni staż pracy dydaktycznej będąc złym nauczycielem. Jako kolejną przyczynę tego, że ścieżka dydaktyczna ma obecnie złą renomę, Anna Ajduk wymieniła dotychczasowy brak szansy na awans. Ustawa 2.0 umożliwia go, dając również pewną elastyczność w rozdziale obowiązków dydaktycznych i naukowych. Anna Ajduk podkreśliła, że dydaktyka jest bardzo ważna, natomiast zwróciła uwagę na „utopijną fantazję”, zgodnie z którą każdy pracownik naukowy zatrudniony na stanowisku naukowo-dydaktycznym może w równym stopniu łączyć w swojej karierze i w swojej pracy obowiązki dydaktyczne z badawczymi. „Jeżeli chcemy poświęcić się karierze naukowej, to dydaktyka zawsze ucierpi” – stwierdziła Anna Ajduk. Problemem jest tutaj czas, którego nie wystarcza na wykonywanie obowiązków - dydaktycznych i naukowych - w równym stopniu i z jednakowym

poświęceniem. Panelistka wyraziła pogląd, że obecnie obowiązujący podział 50/50 obowiązków wykonywanych przez pracowników naukowo-dydaktycznych może nie być najlepszym wykorzystaniem potencjału kadrowego, który posiada uczelnia. Dlatego też zasugerowała bardziej elastyczne podejście do tego zagadnienia i potraktowanie obowiązków naukowo-dydaktycznych jako ciągłej skali, pewnego spektrum. W związku z tym kwestia proporcji pomiędzy działalnością dydaktyczną a naukową danego pracownika powinna mieścić się w tym spektrum i nie powinna być narzucona w sposób sztywny.

Prof. R. Koziółek uważa z kolei, że nie można oddzielić ścieżki dydaktycznej od badawczej i dlatego powinno się zlikwidować taki podział. Swoją opinię prelegent argumentował przytaczając wymogi wobec pracowników dydaktycznych określone w Statucie Uniwersytetu Śląskiego, które narzucają pracownikowi na ścieżce dydaktycznej również obowiązek rozwoju naukowego. W ocenie prof. R. Koziółka dydaktyka oderwana od nauki na uczelniach wyższych ma zastosowanie wyłącznie na zajęciach z języków obcych, wychowania fizycznego, dotyczy także kształcenia o profilu praktycznym oraz studiów dualnych. Prof. R. Koziółek mówił także o trudności w przeprowadzaniu skutecznej oceny pracownika na ścieżce dydaktycznej. Trudność ta polega na braku możliwości rozróżnienia pomiędzy aktywnością dydaktyczną pracownika a jego osiągnięciami dydaktycznymi. Nieadekwatna ocena ścieżki dydaktycznej polega na skupianiu się wyłącznie na aktywności dydaktycznej pracownika a nie efektywności jego pracy dydaktycznej, która jest trudniejsza do oceny, ponieważ sprowadza się do ewaluacji zakresu wiedzy przekazanej studentom przez dydaktyka. Prof. R. Koziółek zwrócił również uwagę na określenia stosowane w rozróżnieniu ścieżki dydaktycznej i ścieżki naukowej, gdzie mowa jest o możliwości zwolnienia z dydaktyki ze względu na osiągnięcia naukowe. Według prof. R. Koziółka takie postawienie problemu określa dydaktykę jako obciążenie, co wiąże się ze słabością prestiżu tej ścieżki. Po wystąpieniach panelistów odbyła się otwarta dyskusja z udziałem osób zgromadzonych na sali.

Wśród popołudniowych sesji szczególnie ważne z punktu widzenia praw pracowniczych było seminarium poświęcone ochronie pracowników w nowym otoczeniu instytucjonalnym, w którym jednym z panelistów był kol. Krzysztof Pszczółka. Dyskusja skupiła się na nowym i kontrowersyjnym (zwłaszcza jeśli potraktuje się go jako jednoosobowy organ uczelni) - rzeczniku praw i wartości akademickich. Jest to stanowisko wzorowane na tzw. *Academic Ombudsman*, który funkcjonuje w kilku krajach Europy i w USA, gdzie ma on umocowanie ustawowe będąc agencją rządową, a sam rzecznik jest organem niezależnym od pracodawcy - niekiedy działającym w zasięgu ogólnokrajowym. Zakres działalności

ombudsmana w innych państwach znacznie wykracza poza sprawy pracownicze, często zajmuje się problematyką równości tj.: dyskryminacja ze względu na płeć, tożsamość, ekspresję osoby transpłciowej, pochodzenie etniczne, religię, przekonania, niepełnosprawność, orientację seksualną lub wiek. Ombudsmani z krajów europejskich i USA są też zrzeszeni w Międzynarodowym Stowarzyszeniu Ombudsmanów oraz przyjmują kodeks etyczny tego Stowarzyszenia, zapewniający wspólny zestaw zasad etycznych, których muszą przestrzegać członkowie. W Polsce funkcję tak rozumianego ombudsmana sprawuje Rzecznik Praw Obywatelskich. Na mocy nowych statutów próbuje się wprowadzić tę instytucję do niektórych uczelni indywidualnie. Mający umocowanie jedynie w statucie uczelni ombudsman pozostaje pracownikiem tej uczelni, brak mu więc niezależności od pracodawcy, który jest potencjalną stroną w sprawach będących w zakresie działania takiego rzecznika. Przedstawiciele Krajowej Sekcji Nauki wzięli aktywny udział w dyskusji. Związkowcy podkreślali, że w polskim prawodawstwie zakres działań przypisywany ombudsmanowi w innych krajach jest przypisany w odpowiednich ustawach do związków zawodowych i społecznej inspekcji pracy, co gwarantuje mu niezależność od pracodawcy i daje dużo lepszą ochronę praw pracowniczych. Rzecznik praw i wartości akademickich może pełnić jedynie funkcję tzw. „telefonu zaufania”, ponieważ nie posiada żadnych uprawnień.

Kongres podsumował prof. dr hab. Jarosław Górniak. Profesor nawiązał do wystąpienia premiera Jarosława Gowina, który zapowiedział, że obecnie są zbierane i weryfikowane wszelkie problemy, które pojawiały się podczas wdrażania Ustawy 2.0 (m.in. podczas prac nad poszczególnymi statutami oraz nad innymi wewnętrznymi regulacjami na uczelniach). Należy mieć nadzieję - podkreślił prof. J. Górniak - że sytuacja pozwoli na to, żeby te porządki udało się spokojnie przeprowadzić. Czas, w którym odbywa się kongres, jest ciągle jeszcze czasem intensywnej pracy nad wieloma rozwiązaniami na uczelniach dotyczącymi problemów kadrowych czy awansów naukowych.

Nagranie transmitowanej części NKN FORUM jest dostępne na kanale YouTube:

<https://www.youtube.com/watch?v=XBITmTuRqzA&t=191s>

Pełny program NKN FORUM w Katowicach: <https://nkn.gov.pl/debata/debata-04/>